

SPRÅKFREDEN

I FINLAND

Av f. ministern jur. d:r J. O. SÖDERHJELM¹, Helsingfors

I MEDIET av trettioalet nådde språkstriden i Finland sin kulmen. Från 1937 framåt länkades intresset hos den i språkstriden mest aktiva parten, den finska ungdomen, mot den hotfulla utrikespolitiska situationen. Dess fosterländska verksamhetsbegär tog sig uttryck i livligt skyddskårsarbete, fortsatt militärutbildning och — framför allt — i de frivilliga befästningsarbetena vid landets gränser. Språkstriden hade dessutom på finskt håll förlorat sitt närmast liggande föremål, då universitetsfrågan fått en visserligen ej den finska ungdomen tillfredsställande, men dock tillsvidare slutgiltig lösning. Återstående finska nationella mål voro antingen av alltför liten betydelse för att vidmakthålla intresset för språkstriden eller låg deras förverkligande så långt i fjärran att något konkret grepp på dem icke kunde erhållas. Händelserna hösten 1939, vinterkriget och den första Moskvafreden visade slutligen att det som i prövningens stund förenade svensk och finne var överväldigande mycket mera än det som skilde.

Denna utveckling mot nationell fred bröts genom förslaget till kolonisation av karelarna med dess hot om förfinskning av de svenska bygderna. Man kan icke påstå att förslaget dikterades av finsk nationalism, men man måste förstå att det framkallade en häftig reaktion på svenskt håll. Den över tjugu år tidigare skapade folktingsinstitutionen återupplivades och alla Finlands svenskar, oberoende av politisk åskådning, samlades för att dryfta vilka åtgärder hotet mot de svenska bygderna påkallade. Vid sidan härav konstaterade folktinget att kriget och de yttre farorna skapat en ny plattform för språkfrågans bedömande och fann tiden mogen för positiva åtgärder från statsmaktens sida för avlägsnande av språkstridens orsaker. Folktingets fullmäktige anhöllo hos regeringen om tillsättande av en kommitté, som skulle

¹ D:r Söderhjelm har varit en av Svenska Folkpartiets bägge medlemmar i språkfredskommittén. *Red. av Svensk Tidskrift.*

utreda möjligheterna för att skapa ett bestående samförstånd mellan den finska och den svenska befolkningen, varjämte kommittén borde framställa förslag om sådana åtgärder som vore ägnade att befrämja uppnåendet av ett dylikt mål.

Som följd av denna framställning tillsatte regeringen i maj 1941 en kommitté under ordförandeskap av den finska högermannen professor Kyösti Haataja med sådant uppdrag som folktingsfullmäktige föreslagit. Kommitténs sammansättning blev i sådant avseende märklig att av nio medlemmar fem togos från den finska högern, visserligen alla sansade och förnuftiga män, men representerande starkt finsknationella åskådningar, medan endast en medlem tillhörde den moderata finska flygeln. Tre medlemmar voro svenskar, två från Svenska Folkpartiet och en socialist. Av denna kommittés sammansättning följde att ett misslyckande av kommitténs arbete på grund av bristande möjligheter till samarbete mellan den finska majoriteten och de tre svenskarna kunde befaras. Men ifall samförstånd mellan dessa två grupper kunde nås, skulle betydelsen av kommitténs uttalanden bliva desto större. Det senare alternativet har nu förverkligats. Efter över tre års arbete, för långa perioder dock avbrutet av krigshändelserna, har nu ett enhälligt betänkande sett dagen. Detta har visserligen ännu icke publicerats, men huvudragen av dess innehåll har bringats till allmänhetens kännedom.

Först en anmärkning rörande betänkandets allmänna inställning, dess tendens, ton och formuleringar. Betänkandet är skrivet för och riktar sig till finsk publik. Språkfreden i Finland är helt beroende av den finska allmänhetens inställning till detta problem. Varje svensk i Finland inser utan vidare att språkstriden för honom ej kan medföra några fördelar. Äro finnarna villiga att sakligt bedöma och behandla språkfrågan, att betrakta svenskarna som likvärdiga medborgare, att tolerera svenska språket som ett nationellt språk i Finland, så äro betingelserna för språkfred för handen. Språkfredskommitténs betänkande avser att för den finska allmänheten klarlägga förutsättningarna för en sådan språkfred. Det rör sig därför i en finsk föreställningsvärld. Speciellt i dess historiska del, men även i många andra avsnitt, träffar man på tankar och betraktelsesätt, som äro en svensk främmande eller t. o. m. uppkalla honom till protest. I kommittén har det visat sig mycket lättare att nå enighet om ett aktuellt handlingsprogram än att skapa en likartad syn på historiska händelseförlopp. Med hänsyn till betänkandets angivna allmänna ändamål har man i

frågor av dylik art ansett sig från svensk sida böra acceptera att det finska betraktelsesättet utgör grunden för vissa av betänkandets omdömen och formuleringar.

Betänkandet är skrivet på finska i en stil, som är det svenska språket främmande. I sin svenska översättning uppvisar det därför ställvis en osvensk form.

Kommittén har ansett sin huvuduppgift ligga i en utredning av språkfrågans idéella grund och i ett fastställande av de principer, som böra bestämma de båda befolkningsgruppernas förhållande till varandra och till staten. Av den principiella inställningen betingade praktiska åtgärder ha därjämte i en viss utsträckning rekommenderats.

En utredning av de båda befolkningsgruppernas allmänna karaktär leder till slutsatsen att man icke kan betrakta finnar och svenskar i Finland som tillhörande två skilda raser. Icke heller kan man trots vissa förefintliga tendenser säga att de två grupperna till lynne, begåvning eller andra egenskaper skulle vara från varandra klart skiljaktiga. De olika språken, svenskarnas fasthållande vid sin nedärvda från den finska avvikande kulturform och svenskarnas subjektiva uppfattning om sin särställning utgöra emellertid kriterium för att de bilda en egen nationalitet. I detta avseende har kommittén, avvikande från vad som tidigare allmänt från finskt håll förfäktats, givit sitt stöd åt svenskarnas kanske mest betydelsefulla principiella trossats.

Samtidigt härmed konstaterar kommittén att Finlands svenskar i sitt förhållande till landet och staten Finland äro fullgoda medborgare och patrioter, som i intet avseende stå finnarna efter.

Kommittén berör i korthet språkstridens skadliga verkningar. Som en bland dem nämnas försämrandet av våra relationer till Norden. Genom hela kommittébetänkandet går som ett ständigt återkommande argument språkfrågans olyckliga inverkan på våra relationer till Sverige, något som förtjänar speciellt beaktande med hänsyn till kommitténs sammansättning.

Så frågar kommittén, längs vilka linjer man skall lösa språkfrågan. Det konstateras att Finlands svenskar icke kunna mot deras vilja förfinskas. Deras existens, deras insats i fosterlandets tjänst, deras ställning som en icke oviktig del av Finlands folk, allt detta utgör obstridliga fakta. Den finska delen av folket har numera nått ett obestridd husbondevälde, ingenstädes stå svenskarna i vägen för den finska kulturens och den finska befolkningsdelens fortsatta förkovran. Lösningen av språkfrågan ligger

därför i accepterande av det som existerar, av de båda gruppernas existens och av deras väsentliga livsbetingelser. Från finskt håll bör man erkänna svenskarnas skäligena krav på trygghet, giva deras arbete sitt fulla erkännande, glädjas åt deras kulturella framsteg. För att minoriteten, som alltid måste vara ömtålig om sin ställning, skall trivas bör majoriteten snarare vara rundhänt än kritisk, hellre tolerant än småaktig. Av den svenska minoriteten fordras att den inser sin begränsning, att den förstår att icke allt som den önskar kan uppfyllas, att den sätter sig in i finskt tänkesätt, liksom finnarna böra sätta sig in i svenskt, och att den icke genom utmanande uppträdande framkallar föreställningen om för fosterlandet främmande mål och bevekelsegrunder.

I korthet kan väl kommitténs framtidsdröm karakteriseras så: död åt idéerna om den finska nationalstaten, ett förverkligande av regeringsformens två fosterländska språkgrupper i broderligt samarbete fastän på vissa områden, speciellt de kulturella, plöjande skilda tegar.

Att en kommitté, som strävar mot en verklig språkfred, icke kan komma till annat resultat än det ovan beskrivna har från början varit givet. Men att mindre än ett decennium efter den finska nationalismens stora år (och långt före fredstrevare och stilleståndsavtal) en kommitté med finsk högerborgerlig majoritet (däribland två AKS- och IKL-medlemmar) klart formulerar ett avståndstagande från Snellman, äktfinskheten och den finsknationella staten betecknar en glädjande utveckling i det finska politiska tänkandet.

Utöver den principiella utredningen framlägger språkfredskommittén vissa konkreta förslag till avlägsnande av sådana missförhållanden som hindra uppnående av språkfred.

Bland dessa detaljspörsmål må främst nämnas universitetsfrågan. Några genomgripande förändringar föreslår kommittén icke. Den uppmjukar dock längs hela linjen 1937 års hårda och ensidiga bestämmelser. Främst gäller detta den grundlagsvidriga begränsningen av de svenska professorernas antal. Kommittén föreslår en ökning med två (på sätt och vis tre) svenska professorer samt anger vissa andra svenska professorer som i en framtid böra inrättas. Dessutom uttalas principen att den svenska likaväl som den finska undervisningen måste anpassas efter vetenskapens utveckling och undervisningens behov. En ny kategori, tvåspråkiga professorer, tänkes inrättad för vissa läroämnen, varjämte förbudet för de finska professorerna att utöver sin egentliga verksamhet giva un-

dervisning på svenska enligt kommitténs mening borde upphävas. Många andra mindre förändringar föreslås dessutom. Kommitténs förslag innebär långt ifrån ett uppfyllande av de svenska kraven, men betecknar dock ett framsteg av stor betydelse och en god grund för än vidare utveckling av den svenska universitetsundervisningen.

I gällande språklag föreslår kommittén vissa förändringar, likaså i järnvägarnas språkförhållanden samt påyrkar åtgärder mot språkmissbruk i armén.

Intressant är att kommittén på ett flertal områden, där under de senaste decennierna kontroverser förekommit mellan svenskt och finskt, finner lagstiftningen i ämnet tillfredsställande även ur svensk synpunkt. Så är också förhållandet. Denna lagstiftning utgör ett resultat av den svenska politikens insats i tjugu- och trettioalets riksdagsarbete. Den svenska riksdagsgruppen har lyckats avvärja nästan alla finska angrepp i riksdagen mot den svenska kulturen och det svenska språket. Detta är något som man i allmänhet glömmar. Universitetsfrågan utgör det stora undantaget. Herrar Heiskanen m. fl. ha i allmänhet slagits tillbaka, men striden har varit hård och prövande för landets svenskar. Detta goda resultat är i främsta rummet att tillskriva en nyss bortgången man, Ragnar Furuhjelm. Vad Furuhjelm de tjugu senaste åren betytt som den svenska politikens verkliga ledare, på samma gång vidsynt, klok och orubbligt fast, har icke varit bekant för en större allmänhet, hans natur låg ej för yttre framträdande. Faktum kvarstår att när språkfredskommitténs finska majoritet med en viss tillfredsställelse konstaterat att i lagstiftningen dess idéer om grunderna för en kommande språkfred blivit i huvudsak förverkligade, den icke borde glömma att mot denna samma lagstiftning många häftiga anstormningar gjorts just från deras håll som nu så stolt peka på detta uttryck för finsk generositet mot den svenska minoriteten.

Det är för övrigt oriktig tillämpning av gällande språkstadganden samt yrkanden på dennas förändring i antisvensk riktning som på senare tid framkallat de flesta slitningarna i språkfrågan.

På finskt håll är man mycket ömtålig för svenska »separatistiska» strävanden, varmed man betecknar allt sådant, där stats tanken och statsenheten lida intrång till förmån för det svenska särintresset. Sådana »separatistiska» tendenser spelade en betydande roll i samband med det första folktinget 1919. På finskt håll ser man i det nuvarande folktinget en arvtagare icke blott till det

tidigare folktingets offentligrättsliga arbetsformer, utan även till dess »separatistiska» tendenser. Man frågar sig därför, om folktingsinstitutionen alls har någon uppgift ifall varaktig språkfred kommer till stånd samt om icke i varje fall samma resultat kunde nås även om arbetsformerna ej vore desamma som för en offentligrättslig folkrepresentation. Båda frågorna hänskjutas av språkfredskommittén till den svenska befolkningens egen prövning.

I samband med kulturfrågorna diskuterar språkfredskommittén det svenska förslaget om kulturautonomi, men finner detsamma principiellt icke tilltalande och praktiskt ogenomförbart.

Ett kuriöst kapitel utgör frågan »finne» — »finländare». Åren före förra världskriget beslöt man som bekant på finlandssvenskt håll att försöka i svenska språket införa en distinktion, finländare = medborgare i Finland, både finsk- eller svenskspråkig, finne = finskspråkig, samt motsvarande adjektiv finländsk och finsk. Härmed ville man dels undvika den begreppsförvirring som användandet av orden finsk och finne för två skilda begrepp, statstillhörighet och språklig karaktär, framkallade, dels betona att i Finland levde en icke finskspråkig nationalitet. Detta språkbruk är sedan länge övervägande i finländskt skriftspråk, men ej konsekvent genomfört i talspråket. I Sverige har det icke trängt igenom och missförstås ofta. På finskt håll fick man från början hela denna sak om bakfoten. Av skäl som här kunna lämnas åsido vann den uppfattningen herravälde att finländare var en Finlandssvensk, som visserligen bodde i Finland, men som till sin politiska inställning var utlandssvensk, egentligen hörde hemma i Sverige. Trots argumentering och upplysning har denna uppfattning ej kunna rubbas. Intet upprör i dag den finska allmänheten såsom orden »finländare» och »finländsk». De anses beteckna något ofosterländskt. Orden äro förbjudna i officiellt tryck, och läroböcker i vilka de användas godkännas icke för bruk i landets svenska skolor. »Finländare» och »finländsk» utgöra ett bestående irritationsmoment mellan de båda språkgrupperna.

Då det måste anses uteslutet att ens den mest intensiva upplysningsverksamhet bland den finsktalande befolkningen skulle avlägsna dess misstroende till ifrågavarande ord, har kommitténs svenska medlemmar gått med på att rekommendera bortlämnandet av ordet finländare från det svenska språkbruket samt användande av ordet finländsk endast där detta för sammanhanget är nödvändigt. En mycket stor del av kommitténs tid har upptagits av denna fråga och man måste utgå ifrån att utan den svenska eftergiften

på denna punkt något positivt resultat av kommitténs arbete icke hade uppnåtts.

Slutligen föreslår kommittén tillsättande av en språkfreds nämnd med uppgift att lämna ojäviga utlåtanden i språkliga tvistefrågor och även själv ingripa mot utslag av språklig intolerans, eller där falska beskyllningar riktas mot någondera språkgruppen eller oriktiga påståenden och uppgifter framläggas.

Ett kommittébetänkande är självfallet aldrig mera än ett kommittébetänkande. Ett sådant kan ej göra slut på något så väsentligt som de språkliga motsättningarna i Finlands politiska och kulturella liv. Men fråga är om icke detta betänkande kan få en avsevärd betydelse. Jordmånen är beredd på finskt håll för en ny inställning till språkfrågan. Man har lärt sig att svenskarna icke äro en fara för Finland utan en tillgång. Det kan hända att man i språkfredskommitténs betänkande kommer att finna den teoretiska grundvalen för den nya åskådningen. Tidigare har icke på finskt håll förelegat något auktoritativt program för den språkliga toleransens politik, endast de olika finska partiernas radikala finskhetskrav. Nu kunna de, som tröttnat på språkstriden, och det är säkert mer än 95 % av Finlands folk, samlas kring språkfredskommitténs teser.

Det förtjänar antecknas att den finska pressen tillsvidare endast flyktigt berört betänkandet, men undantagslöst i positiv mening. Samlingspartiet har vid sitt nyligen hållna partimöte beslutit ur sitt program stryka hela kapitlet om språkfrågan, något som före kriget hade varit uteslutet. Det anses icke heller omöjligt att som ett uttryck för den nya mentaliteten i språkfrågan bevarandet av de svenska bygdernas språkliga karaktär vid den nya kolonisationen kommer att beaktas. Allt tecken på att något rör sig på finskt håll.

Förverkligandet av språkfredskommitténs praktiska detaljförslag får säkerligen t. v. stå tillbaka för mera aktuella bekymmer.

Från svenskt håll i Finland har man delvis rätt skarpt kritiserat språkfredskommitténs uttalande om folktinget och dess ställningstagande till tvistefrågan finne-finländare. Detta är naturligt, båda spörsmålen äro ömtåliga, och kommitténs förslag stå i strid med den svenska politikens hittills följda grundsatser. Dock har man även på svenskt håll klart för sig att i väsentliga delar betänkandet ansluter sig till den svenska inställningen i principfrågorna, och säkert är att svenskarna i framtiden komma att i betänkandet finna ett gott stöd för sin politik.